

LUOKĖS PARAPIJA TARPUKARYJE

REGINA STONKUTĖ-ŽUKIENĖ

Luokės bažnyčia (iki 1950 metų). Fotografas nežinomas. Fotografiuota tarpukario metais. Nuotrauka iš Egles Butautaitės archyvo

Tarpukario metais Lietuvos visuomenės gyvenime katalikų bažnyčios vaidmuo buvo labai svarbus.

Luokės bažnyčios pastatas senas, išlikęs dar iš 1774 metų. Ši data nurodyta prie bokšto kryžiaus – čia yra išlikę metaliniai skaičiai. Bažnyčia medinė, kryžiaus formos, su penkiomis altoriais. Didžiajame altoriuje – „Paskutinės vakarienės“ ir „Šv. Jono Krikštytojo“ bareljefiniai paveikslai. Gražūs Šv. Mergelės Marijos ir Šv. Antano altoriai. Aukštai bažnyčios sienas per vidurį jungė medinis balkis, ant jo stovėjo medinis kryžius su Nukryžiuotojo figūra ir dvi apaštalu figūros. Dabar to balkio nebėra. Ties altoriaus viduriu buvo graži paausuota cimborija, prieš ją iš abiejų pusių buvo priklausę angelai. Cimborijoje stovėdavo kryžius. Jo pagrindą buvo galima pasukti ir tada čia pastatydavo monstranciją. 1942 m. į Luokę klebonauti atvažiavęs labai maldingas ir didelis asketas kun. Jonas Gaidelionis cimboriją pakeitė. Vietoje jos, kuri jam tikriausiai atrodė per puošni, pastatė paprastą, keturių kolonėlių su stogeliu koplytėlę. Ten stovėdavo kryžius. Kai reikėdavo, jį išimdavo ir pastatydavo monstranciją. Nors labai gerbiau kun. J. Gaidelionį, kuris ilgus metus kankinosi sovietiniame lageryje, bet manau, kad jis suardė Luokės bažnyčios didžiojo altoriaus architektūrinę harmoniją.

Mano senelė buvo Emilija Daniusevičiūtė. Klebonas Juozapas Daniusevičius šeimininke dirbti buvo pasikvietęs tolimą giminaitę – mano senelės tetą Petronėlę Daniusevičiūnę, o ši vėliau į pagalbines – savo brolio dukrą – 16 metų Emiliją. Petronėlė Emiliją mokė kulinarijos ir šeiminkavimo, o sulaukusią 20 metų ištekino už mano senelio Kazimiero Juškevičiaus. Klebonas Juozas į kunigus išleido savo brolio sūnų Jurgį Daniusevičių. Klebonui Juozapui pasenus, kun. Jurgis Daniusevičius padėjo jam tvarkyti parapijos reikalus, o jam 1905 m. mirus, tapo Luokės klebonu. 1909 m. buvo iškeltas dirbti klebonu į Ukmergės apskrities Deltuvos parapiją. Tada Luokės parapijai vadovauti paskyrė kun. Paulauskį. Mano mama pasakojo, kad jis buvo didelis patriotas. Mirus klebonui Paulauskiui, Luokės tikinčiųjų atstovai, tarp jų ir mano dėdė Pranas Juškevičius, važiavo į Kauną pas vyskupą prašyti, kad klebonu būtų paskirtas jau žinomas Jurgis Daniusevičius. Vyskupas jų prašymą išklaušė ir Jurgį Daniusevičių paskyrė Luokės klebonu. Čia jis šias pareigas ėjo daugiau negu 30 metų.

Mano žiniomis, Luokės bažnyčiai kurį laiką yra priklausiusios Kaunatavos ir Vieکشnelių bažnyčios – jos buvo Luokės bažnyčios filijos. Bažnyčios buvo Ubiškėje ir Upynoje. Klebonas visada turėdavo savo padėjėją – vikarą. Tarpukario Lietuvoje vikarais dirbo kun. Liolys, A. Baškus (aš buvau pirmas vaikas, kurį kun. Baškus

pakrikštijo, atvykęs dirbti į Luokę), S. Šatkus, A. Tyla, J. Grabauskas, S. Šikšnys. 1942 m., mirus kan. Jurgiui Daniusevičiui, į Luokę klebonauti buvo atkeltas kun. Jonas Gaidelionis. Ir kun. J. Daniusevičius, ir kun. J. Gaidelionis amžinam poilsiui yra atgulę Luokės bažnyčios šventoriuje. Čia palaidotas ir karo metais miręs luokiškis prof. Blažiejus Česnys (1884–1944), ir plėšikų žiauriai 1980 m. nužudytas Luokės klebonas Leonas Šapoka (1909–1980). Šventoriuje yra ir prieš Pirmąjį pasaulinį karą mirusių dvasininkų Ignaciaus Gruževskio, Stefanijos Bondaničiovos, karmelito Chvalojinskio ir kai kurių kitų garbių luokiškių kapai.

Luokėje vykdavo garsūs šv. Jono, Visų šventų atlaidai, iškilmingai būdavo pažymima Dievo Kūno šventė, Kalėdos, Velykos ir Sekminės. Per atlaidus ir šventes apie bažnyčią eidavo procesija. Kiekviena katalikiška organizacija nešdavo savo bažnytinę vėliavą, o vėliavos keturis kaspinus – mergaitės ar moterys. Būdavo nešami ir altorėliai, ir pagalvėlės, vietos gyventojų poduškutėmis vadintos, ant kurių atlasinio paviršiaus būdavo pavaizduotas erškėčių vainikas ar iš pasidabruotų metalinių raidžių supintas Švč. Mergelės Marijos vardas. Pagalvėlių kaspinus nešdavo visai mažos (4–5 metų amžiaus) mergaitės. 1939 m. ir aš nešiau pagalvėlę, o jos

Bažnytinė procesija apie Luokės bažnyčią. Fotografas nežinomas. Fotografiuota tarpukario metais. Nuotrauka iš Danos Petreikytės archyvo

kaspiną – mano mažą sesutę Juditą. Aštuoni mergaitės barstydavo gėles prieš kunigo nešamą monstranciją su Švč. Sakramentu – ostija. Gėles barstyti 8–10 metų mergaitės mokydavo panelė Servaitė. Dvi mergaitės nešdavo krepšelyje gėlių žiedus. Barstytojos pačios jų turėdavo prisiskinti pievose ir darželiuose. Panelė Servaitė mergaites kantriai mokydavo, kaip gražiai nusilenkti, pasiimti iš krepšelio žiedų, paberti gėles, kaip grįžti prie krepšelio, per vidurį praleidžiant kitą mergaičių porą, pasiruošusią išberti žiedus. Gėles barstydavo 8 mergaitės – 4 poros. Keletą metų, pasipuošusi balta suknele, „veliumu“, esu barsčiusi gėles ir aš. Po procesijos visos grįždavome į bažnyčią ir suklaupdavome už grotų prie pat altoriaus. Tai būdavo mums didelė garbė. Virš kunigo, nešančio monstranciją, keturi vyrai laikydavo baldakimą. Iš šonų eidavo vyrai su liktoriais, už baldakimo – choristai ir didelė minia tikinčiųjų. Per Dievo Kūno šventę šventoriuje būdavo įrengiami altorėliai, prie kurių procesija sustodavo ir kunigai skaitydavo tai progai skirtas maldas. Per adventą ankstų rytą būdavo laikomos raratų Mišios. Nežiūrint tamsos ir šalto žiemos meto, kai kartais iš šalčio net tvoros pyškėdavo, į raratus susirinkdavo ir parapijiečiai iš tolimesnių kaimų. Per Kalėdas būdavo įrengiama prakartėlė, bažnyčioje grodavo šaulių būrio dūdų orkestras. Ypatingos, vaikams labai įdomios pamaldos vykdavo prieš Velykas – Didžiąją savaitę. Didįjį ketvirtadienį Jėzus buvo nešamas į kalėjimą – monstranciją iš didžiojo altoriaus nešdavo į prie sakyklos įrengtą išpuoštą kambarėlį. Didįjį penktadienį Jėzus (padaryta įsivaizduojamo Jėzaus Kristaus skulptūra) buvo paguldomas į kapą. Jis būdavo įrengiamas navoje prie šv. Antano altoriaus. Pastatydavo aukštus laiptus, šalia jų – eglutės, pakabindavo užuolaidas, viršuje padarydavo altorių – vietą monstrancijai pastatyti, šiek tiek žemiau padėdavo paveikslą, kuriame buvo pavaizduotas uoloje paguldytas Jėzus. Nuo pat laiptų apačios iki viršaus degdavo žvakės. Žemai prie kapo klūpodavo baltais rūbais apsirengusios, galvas šydu užsidengusios mergaitės. Man, vaikui, visa tai atrodydavo labai gražiai. Vėliau prie Guivėnų gyvenęs jaunas savamokslis dailininkas Leinartas kapui papuošti nupiešė 4 didelius, žmogaus dydžio angelus ir sargybinius. Tokia nauja dekoracija man visai nepatiko.

Didįjį ketvirtadienį bažnyčios varpai nutildavo – žmonės sakydavo „užgavėjo“. Iki šeštadienio pietų, vidurdienį ir prieš pamaldas su pačią pasidarytomis tarškynėmis ant

Ilgametis Luokės klebonas Jurgis Daniusevičius (1870–1942). Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mato Kirlio archyvo

ratukų apie bažnyčią lakstydavo vaikai. Tai miestelio ir apylinkės mažiesiems būdavo didelė pramoga. Šeštadienio popietę vaikai su tarškynėmis sukldavo apie kaimynų namus, prašydami kiaušinių – kiaušinėdavo.

Didysis šeštadienis – vaikų diena. Tada šventindavo vandenį ir ugnį, šventoriuje uždegdavo laužą. Vaikai ir suaugusieji tą dieną į bažnyčią ateidavo švęsto vandens ir šventos ugnies parsineši. Iš visos parapijos susirinkdavo vaikai, nešdami į kietą vielą įspraustas medžio kempines. Vandenį parsinešdavo buteliuose, o kempinę uždegdavo pašventintame lauže. Grįždavo namo sūpuodami kempines, kad ugnis neužgestų. Parnešus šventą ugnį, šeimininkė ja užkurdavo krosnį. Ugnis nešė namams palaimą. Švęsto vandens visada reikėdavo turėti namuose sergančiam ar mirusiam pašlakstyti.

Velykų ankstų rytą apie bažnyčią procesija eidavo tris kartus. Priekyje būdavo nešama prisikėlusio Kristaus statulėlė. Skambėdavo varpai, grodavo dūdų orkestras, choras ir žmonės išsijuosę traukdavo „Linksmą dieną mums prašvito“. Vėliau būdavo aukojamos šv. Mišios. Į velykines pamaldas žmonės suvažiuodavo iš visos parapijos. Sugrįžę namo po pamaldų valgydavo Velykų pusryčius, mušdavo ar ridendavo kiaušinius. Per Velykas Luokės vaikai kiaušinių ridenti rinkdavosi šventoriuje, nes bažnyčios pietų pusėje jis leisdavosi žemyn. Intelligentai eidavo į kleboniją ir lankydavo vieni kitus na-

(Nukelta į 50 p.)

IŠKILŪS LUOKĖS KRAŠTO ŽMONĖS

(Atkelta iš 47 p.)

chyvas saugomas Lietuvos mokslų akademijos fonduose. Apdovanotas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos garbės raštu, K. Petriko (JAV) premija.

JONUTIS ANICETAS

Dailininkas tekstilininkas, kuria ir akvareles. Gimė 1935 m. spalio 20 d. Telšių rajono Kuršų kaime. Gyvena Vilniuje. Mokėsi Telšių taikomosios dailės mokykloje, Lietuvos valstybiniame dailės institute, kurį baigė 1961 metais. Institute jį mokė J. Balčikonis, L. Žuklys, L. Katinas ir kiti. Parodose dalyvauti pradėjo 1959 metais. Pagarsėjo savo sukurtais kilimais, gobelenais. Lieja akvareles. Lietuvos dailininkų sąjungos narys nuo 1966 metų. Laisvalaikiu mėgsta dainuoti senąsias žemaičių krašto dainas. Žemaičių kultūros draugijos Vilniaus skyriaus narys.

Su A. Jonučio vardu yra susijusi visa lietuviškų pramoninių kilimų vystymosi istorija. Nuo 1961 m. dirbo Lentvario kilimų fabrike. Sukūrė 155 kilimų projektus pramonei gamybai. Šie darbai buvo eksponuojami Vokietijoje, Čekoslovakijoje, Lenkijoje, Austrijoje, Danijoje, Kanadoje ir kt. Jo darbas Lentvaryje atspindi lietuvių pramoninių kilimų vystymosi istoriją. Ankstyvieji kilimai, išausti juosteline technika, išsiskyrė iš kitų tuometinėje Sovietų Sąjungoje austų kilimų savo originalumu ir labiausiai atitiko to meto interjero reikalavimus.

Visą gyvenimą A. Jonutis kūrė ir individualius darbus. Jis žinomas ir kaip didelio formato gobelenų, skirtų įvairių kultūros įstaigų interjerams, autorius. Reikšmingiausias A. Jonučio ir visos jo šeimos gyvenimo darbas – 1998 m. Lietuvos Prezidentūros Posėdžių salei išaustas 12 kvadratinų metrų gobelenas, kurio centre – Prezidento herbas ir jį laikantis grifas bei vienaragis. Gobeleno pakraščiuose – ažuolų lapų ornamentu apipinti dešimties tuo metu Lietuvoje buvusių apskričių centrų herbai. Šis gobelenas buvo užsakytas specialiai Prezidentūrai.

KASPARAVIČIUS STASYS

Pilotas-instruktoriaus, buvęs Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorius (1993–2009), Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas. Gimė 1947 m. lapkričio 12 d. Telšių rajone.

(Nukelta į 51 p.)

Luokės bažnyčia iš šono. 1938 m. A. Valieškos nuotrauka; Luokės bažnyčios interjeras ir didysis altorius; Luokės varpinė (iki 1972 m.). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcijos iš Broniaus Kviklio knygos „Lietuvos bažnyčios“ (1980, t. 1, Chicago, Illinois: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, p. 210–213)

(Atkelta iš 49 p.)

muose. Atlaidų išvakarėse giedodavo mišparus. Į juos tikintieji būdavo kviečiami mušant didelius bažnyčios būgnus. Vasaros pavakaryje jų dundesys girdėdavosi toli.

Prieš atlaidus ir šventes merginos ir moterys pindavo vainikus bažnyčiai papuošti. Ažuolo lapų vainikų girliandos kabėdavo nuo pat bažnyčios lubų vidurio iki sienų. Apvainikuodavo ir bažnyčios duris. Į atlaidus padėti klebonui jau iš vakaro suvažiuodavo aplinkinių bažnyčių kunigai, o kartais jų atvykdavo ir iš Užvenčio, Pavandenės bei Varnių. Susirinkę į atlaidus žmonės eidavo išpažinties, todėl kunigams būdavo daug darbo. Dažnai kuris nors iš atvykusiųjų kunigų sakydavo ir pamokslą. Prieš atlaidus klebonijos šemininkei – klebono dukterėčiai Jadvygai Daniusevičiūtei – būdavo itin daug darbo. Ji turėdavo apnakvindinti ir pavaišinti kunigus. Padėti virėjai Paulinai dažnai eidavo mano močiutė Emilija Daniusevičiūtė-Juškevičienė. Močiutė į kleboniją vesdavosi ir mane. Su čia gyvenusiais žmonėmis mes labai artimai bendraudavome – taip, kaip tikri giminės. Klebonijos sode aš skaudavau obuolius, šemininkė man duodavo palaikyti ledų, kremą.

Jaunimas anais laikais mėgdavo bendrauti su vikarais, dažnai rinkdavosi pas juos į kleboniją. Prieš Kalėdas kunigai su bažnyčios tarnais lankydavosi parapijoje – kalėdodavo. Turtingesnieji ūkininkai ir miestelėnai kalėdininkus pakviesdavo pietų. Atvykęs kunigas kartais vaikus paklausinėdavo poterių,

apdalindavo saldainiais. Žmonės duodavo kalėdą pinigais ar javais, merginos kunigėliui dovanodavo savo megztas pirštines. Bažnyčios tvarką prižiūrėdavo zakristijonas. Jis keptavo komunijai paplotėlius ir kalėdaičius, prieš pamaldas padėdavo kunigui apsirengti, paruošdavo altorių. Zakristijonas kartu su vargonininku ir kitais bažnyčios tarnais gyvendavo šalia bažnyčios esančiame parapijos name, „špitole“ vadinamame. Zakristijonų pavardžių nebeprisimenu.

Kitas svarbus asmuo bažnyčioje buvo vargonininkas. Trečiame dešimtmečiuje Luokės vargonininku dirbo Antanas Vaičiulis, ketvirtame – Steponas Batoras. Vaičiulis ir Batoras vadovavo ir bažnyčios chorui. Jis 1928 m. dalyvavo Kaune vykusioje antroje Lietuvos dainų šventėje. Labai gerą balsą turėjo siuvėja Bronė Vasiliauskaitė. Jei tik per repeticijas ir pamaldas bažnyčios durys būdavo atidarytos, jos galingas sopranas skambėdavo visame miestelyje. Jei būtų galėjusi mokytis, ji tikrai būtų tapusi operos soliste.

Vargonų dummies dumdavo „špitolninkas“ Mickus ar Gumuliauskas. Jų pareiga būdavo skambinti varpais, palaikyti švarą bažnyčioje ir šventoriuje, padėti klebonijoje darbymečio metu. Už tai jie gaudavo šiojį tokį atlyginimą, daržą ir tvartą, nemokamą butą. Mirus parapijiečiui visada būdavo skambinama varpais. Už tai varpininkui mirusiojo giminės užmokėdavo. Be to bažnyčios tarnai nemažai gero susirinkdavo kalėdodami. Bažnytinius rūbus skalbdavo ir tvarkydavo bažnyčios skalbėja – pročekelė.

Ji taip pat gyveno špitolėje. Bažnytinius rūbus (kamžas, albas) labai gražiai mezgė davatkėlė Ona Stonkaitė, gyvenusi savo namelyje prie bažnyčios.

Tarpukario Lietuvoje civilinės metrikacijos nebuvo. Krikštydavo, sutuokdavo, palaidodavo bažnyčia. Metrikus registruodavo, išrašydavo vargonininkas. Jo žinioje buvo ir bažnyčios archyvas, todėl, jei kam reikėdavo metrikų, eidavo pas vargonininką. Už juos, aišku, reikėdavo mokėti.

Po Antrojo pasaulinio karo vargonininkas S. Batoras kurį laiką mokytojavo – mokė vaikus muzikos ir vadovavo mokyklos chorui. Tuo laikotarpiu jis bažnyčios vargonininko darbo turėjo atsisakyti. S. Batoras gražiai grojo smuiku, skambino pianinu. Muzikali buvo ir jo duktė Jadvyga, su kuria aš draugavau.

Ketvirtajame dešimtmetyje žydai Luokėje Kuršėnų gatvėje pasistatė sinagogą. Penktadienio vakare miestelio gatvėmis oriai vaikščiodavo pasipuošusios žydų šeimos. Kartą mačiau žydų vestuves – jos vyko lauke prie sinagogos. Jaunąjį rabiną kelis kartus apvedė apie jaunikį, abiem davė išgerti vyno, paskui taurę sudaužė.

Turtingesni žydai prieš Velykas savo kaimynams atnešdavo macy, o kartais ir labai skanaus midaus. Man macai labai patikdavo...

Miestelio žydai turėjo skerdiką (rezniką), kuris jiems pjaudavo gyvulius ir paukščius. Iš jų turėdavo ištekėti kraujas; pagal jų religiją tik tokią nukraujintą mėsą žydai gali valgyti. Rusai pravoslavai savo cerkvę turėjo Kaunatoje.